

Dcera tajemníka MNV

Eva Struhárová

Mým dětstvím jsou šedesátá léta v severočeském pohraničí na malé vesnici, kde můj otec zastával funkci tajemníka MNV. Všechno bylo všech a všude se smělo, alespoň tak mi to pohledem dětských očí připadalo.

A jak už to tak bývá, dceruška chodila všude s milovaným tatínkem, takže i do úřadovny výboru, a než taťka projednal a podepsal své úřední záležitosti, já měla povoleno fukat si na staříčkém psacím stroji.

Sekretářka byla mladá žena a zřejmě jsem jí nahrazovala dítě, které ještě neměla, tak jsem si mohla prakticky dělat vše, co se mi zamlouvalo, a psát a psát. Byla to pro mne tak zásadní činnost, že jsem se cítila velmi důležitě a byla jsem na to patřičně pyšná.

Jenže časem mi to zevšednělo a já se začala zajímat o větší stroj, a to ústřednu veřejného rozhlasu. Pavlína, tak se ta sekretářka jmenovala, mi ukázala, jak se pouštějí gramofonové desky, a já měla novou, zajímavější a pro mě zase velice důležitou práci. Každé odpoledne, sotva jsem dorazila ze školy, šup na MNV, a již veřejný rozhlas vyhrával do vsi a přilehlých obcí dechovku a populární písničky. Dokonce jsem otce uprosila a nakonec i chodila gramofonové desky sama kupovat podle svého uvážení. Tenkrát jsem milovala populární duo Simonová + Chladil.

To časem také pominulo a já již, jako pionýrka, byla pověřena starat se o obecní nástěnku. Plnila jsem ji agitačními obrázky vystřiženými z novin a časopisů na oslavu všech socialistických svátků a výročí. A písnička? Ty jsem si sama vyrobila. A opět jsem byla náležitě pyšná na své dílo. Dokonce o mně psali i v okresních novinách.

Nutno ovšem říci, že jsem nebyla jen hodné dítě, ale také jsem uměla taťku rozpálit do běla. To když jsme s kamarádkami v rámci holčičích her očistily a ozdobily starý zapomenutý pomník německých vojáků. No, nazdobily jsme ho tak, že oslavovaný pomník Julia Fučíka opodál byl vedle jako šedá chudinka.

Foto: Lubomír Kotek

Jen co jsem přišla domů, táta spustil: „To snad není pravda. Vždyť mi nadělal velké problémy. Jak asi budu vysvětlovat, že dcera obecního funkcionáře zdobí hroby nepřátel...!“ No, slíbila jsem, že už tam nepůjdu, ale občas se tam našel pugét lučního kvítí, který hrdě zdobil vázičku.

To ale neznamena, že jsem vyrůstala v čistě komunistické rodině.

Babička byla silně založená věřící a já s ní velice ráda chodívala do kostela na mše. Dnes sice věřící nejsem, ale alespoň vánoční půlnoční mši si ráda prožiji. Je slavnostní a krásná a v naší dnešní uspěchané době působí klidně a vyrovnaně.

Také jsem měla strejdu v západním Německu, který k nám zpočátku jezdil na návštěvy, protože ještě mohl, a já, malý capart, se na něj dívala, jako by přijel z jiné planety. A teta? Ta mi připomínala královnu z pohádek. Těch dáreků pro celou rodinu! A považte, dostala jsem placaté žvýkačky, to bylo tenkrát něco nevídaného. A ta chuť! Později, když už k nám do Čech nesměli jezdit, nám posílali balíky a v nich bylo vždy nějaké to oblečení pro mě. Jedno léto jsem dostala krásné šaty, které tady nikdo neměl, a byla jsem na ně patřičně hrdá. Chodila jsem v nich do obecní školy. Jasně, že jsem se chlubila: „To mi poslal strejda ze západního Německa.“

Tato věta stála otce pohovor se soudružkou učitelkou a já už šaty do školy nesměla nosit. Vůbec jsem tomu nerozuměla, ale táta řekl, a tak to bylo. Šly tedy hluboko do skříně.

To byl můj první střet s totalitou, ale to já ještě nechápala. Nevěděla jsem o žádných zákazech, příkazech, rozdělení světa na „hodný“ Východ a „zlý“ imperialistický a vykořisťovatelský Západ. Dětství bylo pro mě ideál. Byla jsem šťastné dítě.

Časem, až v dospělosti, jsem pochopila a prokoukla všechna zvěrstva doby svého dětství a dospívání v období socialismu, a to díky vyprávění jedné starší ženy, která prošla věznicí, a to jen proto, že se zamílovala do anglického vojáka, vzali se, čekali dítě! On však musel odejít domů a ona místo s ním putovala do věznice, kde o ještě nenarozené dítě přišla. Měla zkažený celý život. Děti již mít nemohla, zdraví měla podloměné. Její vyprávění jsem s ústy dokořán vyslechla na jaře roku 1989, kdy mne měla zastoupit v zaměstnání po dobu mé mateřské dovolené.

Jazz skrz kouř a zmrzlina za jedenáct

Alexandr Mitrofanov

Mé dětství se odehrávalo v kolébce socialismu, z níž expandoval do jiných zemí. Celý život těžím z této shody okolností, která mi dovolila mnohé věci pochopit. Ale převážně poté, co jsem tyto končiny opustil.

Když jsem byl v předškolním věku, směl se kritizovat stalinismus, protože Chruščov na této kritice vystavěl plán likvidace svých soupeřů v mocenské špičce. Když jsem šel do první třídy v září 1964, zdobil čítanku portrét Nikity Sergejeviče Chruščova, velkého bojovníka za mír na celém světě a neúnavného budovatele šťastného života sovětských lidí. Neuplynul ani měsíc mého žákovského období a bojovník a budovatel byl svržen. Doba ale pokročila. Nechali ho dožít pod bdělým okem orgánů na dače a my jsme nemuseli, jak se to stalo našim rodičům s činiteli zničenými Stalinem, začernovat jeho jméno ani vytrhávat z učebnic fotky odhaleného nepřítele lidu.

Nový šéf země Leonid Brežněv brzy na sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu připomněl Stalinovu roli ve Velké vlastenecké válce a sklidil bouřlivý potlesk delegátů. Na školním výletě, a to mohlo být o pár let později, zahájila učitelka, která vedla paralelní třídu, v tichém prostředí na břehu říčky debatu o tom, co je vlastenectví.

Každý přítomný žák musel svými slovy vyjádřit, jak má rád socialistickou vlast. Žák Mitrofanov (jinak samá jednička) ale pronesl, že patriotismus jako povinnou lásku k vlasti neuznává a že každý by měl svobodně posoudit, jestli je vlast hodná toho, aby ji miloval. Učitelka explodovala: „Až se vrátíme do města, pošleš do školy rodiče k pohovoru!“

Žák si představil své bezpartijní inženýrské rodiče, na které křičí učitelky a ředitelka, a třeba i mnohem mocnější nepřátelé, a vylekal se. Byl ale v počínající pubertě a řekl paralelní učitelce, že není jeho třídní a že ať mu to nařídí třídní.

Třídní byla korpulentní žena, která se starala o to, aby byla vlastenecká výchova na dobré úrovni. Zaměřila se na studium života a tvorby dětského spisovatele Arkadije Gajdara a na tom vybuodovala renomé. Třída

tak jezdila po celé zemi na místa, kde Gajdar někdy žil nebo bojoval. Stala se součástí sítě gajdarovců po celém SSSR. Když ale žáka vyslechla, nakonec jeho dotaz, zda má tedy říct rodičům, aby přišli do školy kvůli vlastenectví, přešla mlčením. Jen zamumlala: „Zatracená stalinistka.“

Žák ale měl dávno za sebou náruživé čtení skoro kompletního vydání časopisu *Junost* z let největšího protistalinistického tání. Otec si v té době pokrokový časopis svého času předplatil. Bylo pak těžké bezvýhradně milovat vlast, v níž se ještě nedávno děly hrůzy, o kterých četl.

Nota byl magnetofon, a přitom to nebyl plnohodnotný magnetofon. Neměl hlas. Musel se připojovat k zařízení, které dokázalo mluvit z vlastního reproduktoru. U nás to bylo mohutné rádio Minsk. Jistěže mono.

Stereo měl jen strejda ve své Estonii, která úchvatně voněla povolenou pobaltskou exotikou a vedle gramorádia měla dva reproduktory, které se daly do různých koutů pokoje a šířily zázrak objemného zvuku. Strejda si koupil tohoto přepychu mohl jako reprezentant v atletice dovolit. A my si mohli dopřát stereo, když jsme u něj byli na návštěvě.

Doma se ale jazz poslouchal každý den. Tedy když byla Nota v pořádku, netáhla či netrhala pásku a jinak nevyváděla. Drobné mouchy, nebo i vážnější neduhy, se jí stejně odpouštěly. Stála totiž o dost méně než jiné magnetofony, tedy ty, co mohly hrát samy. Kutilové Noty vylepšovali, dokázali do nich zabudovat reproduktor, přidávali k jediné rychlosti druhou a třetí a pokoušeli se o kouzla včetně transformace na stereo. Otec se ale stal zapáleným kutilem na tomto poli až o deset let později a tehdy byl rád, když s vrtochy Noty pomohl nějaký kamarád. Nést ji do opravy, to nikoho ani nenapadlo. Nekvalita byla zaručena.

Když ale bylo všechno bez problémů, proráželi kouř z otcových cigaret Louis Armstrong a Ella Fitzgerald, Modern Jazz Quartet, Ray Conniff, Duke Ellington, Count Basie, Glenn Miller a další. Tato hudba nebyla k dostání na deskách, nevysílala se v rozhlase, natož v televizi, kterou jsme navíc do roku 1965 stejně neměli. Jenže od začátku šedesátých let se začaly prodávat domácí magnetofony a mezi fanoušky fungovala síť známých, příbuzných, známých známých, příbuzných známých a příbuzných příbuzných, kteří si čile vyměňovali nahrávky.

O mnoho let později jsem tuto hudbu objevoval znovu. Byly to záznamy stejných desek, ale i při mém chabém hudebním sluchu jsem v nich teď rozlišil desetkrát víc detailů. Na magnetofonech mého dětství totiž šlo o velmi přibližný zvuk z druhé, třetí či dalších kopií. Zněl ale skutečný jazz z Ameriky!

Oficiální rozhlas, který nově zavedl dva programy místo povinného jednoho, totiž vysílal nejen tehdejší takzvané estrádní sovětské písně, z nichž některé mám rád dodnes. Nic nedokázalo lépe než ony vstřebat

a po letech oživit mé vědomé i podvědomé vzpomínky na dobu, kdy docházelo přece jen k „tání“, které pak utal srpen 1968 v Československu. Později mi také došlo, že do těchto písní pašovali skladatelé a interpreti pod pláštíkem sovětskosti prvky hudby, kterou slyšeli na Západě.

Oficiálně bylo všechno v pořádku. Země budovala socialismus, posléze rozvinutý socialismus. Chruščov oznámil, že v roce 1970 nastane komunismus. Někdo tomu skutečně věřil. Byla to pěkná myšlenka a příjemná vize. Možná by se za komunismu objevilo v normálních státních obchodech i maso. Takhle bývalo jen na trhu a hodně drahé. Zato schéma prasečího či kravského trupu s názvy jednotlivých částí vypadalo nad prázdny regály umělecky. Byla to předzvěst konceptualismu.

V srpnu 1968 jsme byli otec, máma a já na jižním Uralu, kde měl otec dlouhodobý služební pobyt. Pomáhal uvádět do provozu tamní vysoké pece v metalurgickém kombinátu. Město Běloreck obklopovaly lesy a hory, a tak jsme za otcem přijeli a já prožil nejhezčí společnou dovolenou. Jen se rodiče na procházkách v lese neustále přeli o tom, co se děje v Československu. Neposlouchal jsem je, měl jsem jinou práci.

Otec četl právě vydaný druhý díl vzpomínek Ilji Erenburga *Lidé, roky, život*. Přes den byl ale v práci a já jsem s sebou žádnou knihu neměl. Tak jsem otevřel tu jeho. Už jsem u ní zůstal. Ponořil jsem se do světa, o kterém jsem měl tušení, že existuje, ale zjevením bylo, že tam, na Západě, prožil půlku života uznávaný sovětský autor a ještě o tom vydal rozsáhlé a děsně zajímavé vzpomínky.

Ten díl ale začínal líčením strašlivého roku 1937. Vstřebával jsem pochmurné a detailní vyprávění, jak mizeli ti nejtalentovanější lidé ve společnosti. Nahoře byl Stalin, paprsky smrti vycházely z jeho tváře a siluety s fajfkou v ruce. K upřímnému poděkování osudu, které jsem učinil, když mi bylo sedm let a v USA běžely prezidentské volby, se tak přidalo nové, protože to původní se mezitím smršlo a vyšumělo.

V roce 1964, po zavraždění prezidenta Kennedyho, kterého bralo mé dospělé okolí jako hodného člověka a lidé na ulicích po oznámení zprávy o atentátu plakali, soupeřili v nových volbách demokrat Lyndon B. Johnson a republikán Barry Goldwater. Všichni kolem fandili Johnsonovi, protože byli přesvědčeni, že když vyhraje Goldwater, druhý den ráno vydá rozkaz k přepadení Sovětského svazu.

Nespál jsem celou noc. A děkoval osudu – bůh samozřejmě neexistoval –, že mě umístil do země, kde se takové hrůzostrašné věci ve volbách nedějí. Pak nám bylo řečeno z vysokých míst, že Johnson, který vyhrál, je taky pěkná kapitalistická svině. Válka s Amerikou ale nezačala.

Nová vlna poděkování osudu mě zachvátila, když jsem si říkal: Ještě že ta strašná stalinská doba skončila! Vždyť tyran už nežil celých patnáct let. To ve mně sedělo ten měsíc, který jsme strávili v lesích, na krásné

Foto: Jaromír Čejka

řece, měsíc s chutí hub, lesních jahod a vůní jehličí. Zpět do našeho Rostova na Donu jsme se měli všichni tři vrátit 25. srpna se zastávkou v Moskvě, kde žila mámina školní kamarádka Valentina.

Mezitím ale byl 21. srpen. Rodiče byli zjevně zmatení. Valentina nikoli. Vyprávěla – a měla slzy studu a vzteku v očích –, jak je dva dny předtím z práce nahnali spolu s davy dalších Moskvanů do špalíru na cestě z letiště Vnukovo do Kremlu, strčili do ruky sovětské a československé vlaječky a přikázali, aby mávali,

usmívali se a provolávali zdravice Ludvíku Svobodovi, který byl tudy vezen. „Jsme prokletí, prokletí na roky dopředu!“ opakovala Valentina. Rodiče byli v rozpacích.

Chápal jsem je. Ve svých jedenácti letech jsem si dobře ujasnil základní pravidlo života: Každou chvíli může někdo přijít a všechno nenávratně zničit. Oni to měli zažité mnohem silněji. Oba dědové byli za Stalina perzekvováni. Děda z otcovy strany to odnesl relativně lehce. Jen ho nějaký čas vláčeli po vězeních a pak přece jen pustili. Nikdy jsem se nedozvěděl, jak se to přesně stalo.

Babička z máminy strany to táhla sama se třemi malými dětmi přes celou válku. Měla základní vzdělání. Dokázala to, nikdo neumřel. Moje máma jako pubertální děvče ale nemohla pochopit, kde se tu vzal ten cizí chlap, který si říká táta, a kde byl doteď, když bylo nejhůř. Babička jí totiž neřekla nic. Bála se, že půjde za manželem jako členka rodiny nepřítelů lidu a děti skončí v děčáku nebo nedej bože ve speciálním lágru pro děti nepřátel lidu. Jako Polka, jejíž rodina prchla od Krakova během první světové války, si pamatovala, co je to být bezprávný človíček v mlýnici dějin.

Děda nakonec odjel neznámo kam. Máma si do konce života vyčítala, co že mu to tehdy jako hloupá holka provedla. Zakotvil v malé vesničce na Ukrajině u místní vdovy. Babička tam za ním občas přijela. V roce 1960 zemřel. S paní, se kterou žil, udržovala babička přátelský vztah další roky.

Mohl jsem něco vyčítat rodičům, kterým se to všechno v srpnu 1968 muselo vrátit? Sám jsem uměl vycítit, odkud hrozí nebezpečí. To bezprostřední přicházelo z podsvětí. Dalo se s tím ale žít. Stačilo nechodit do ulic, kde vládlo, a už vůbec ne po setmění, vyhýbat se tmavému schodišti na školním dvoře a vzdálené aleji v parku naproti škole.

Ještě účinnější by bylo mít známého kriminálního ze sousedství, který by se za člověka zaručil, kdyby na něj skočila jiná banda. To jsem ale neměl, a tak nezbyvalo, než se pohybovat mezi kapkami deště. Povedlo se. Jen jednou mi dali nůž na krk. A pak mě ze zábavy zkoušeli ze znalostí poňatij. Poňatija je kodex zákonů podsvětí. Je jím odkojen například Vladimir Putin.

Já jsem o tomto kodexu měl jen empirické znalosti. V knihovně nebyl k půjčení. Nebyl vlastně ani napsán. Přesto když se mě kápo, který útočníka s nožem stáhl, zeptal: „Byl to tenhle?“ a ukázal na něj, impulzivně jsem zavrtěl hlavou a vyhrkl: „Ne.“ Byli spokojeni: „Hele, vyzná se!“ Mohl jsem jít. Dodnes nevím, co jsem udělal správně.

Pak tu byla hrozivá masa, která přímo ke kriminálíkům nepatřila, měla k nim ale sociálně blízko. On to ostatně byl oficiální termín za Stalina. Političtí vězňové byli „sociálně cizí“, kriminálníci „sociálně blízcí“ a pomáhali bachařům politické týrat. Ta mlčenlivá masa byla v nekonečných frontách na všechno, na

lavičkách ve dvorech s dominem a chlastem, vystrkovala do průchodu narvaných vagunů dálkových spojů nohy ve smradlavých ponožkách, z věčného mlčení přecházela do opilých skandálů s řevem a rvačkami, v nichž tekla krev a prýštila nenávist ke všemu kolem, obzvlášť k těm moc chytrým. A byla to spolehlivá základna těch, kteří všechno řídili shora.

S těmi běžný člověk do styku nepřišel. Byli kdesi tam, za zdmi strážných stranických a státních budov, ve sférách, odkud mohlo přiletět cokoli. Od smrtelné rány až po milost z rozmaru.

V létě bývalo venku běžně ke čtyřiceti stupňům i týdny v kuse. Kopějky na porci zmrzky jsem měl vždycky. Nejlevnější stála dokonce jen devět kopějek, ale k dostání nebyla často a taky měla nejhorší chuť. Zato ovocná za jedenáct kopějek nikdy nechyběla. Nejchutnější byla višňová, ani jablečná nebyla k zahození. Šlo vlastně o zmrazenou dřev. Té byl dostatek, ovoce a zelenina kolem, i na stromech v ulicích a na zahrádkách u domků, nahrazovala svou hojností nedostatek jiných živin.

Kolovaly ustálené pověry, co je z jídla nejlepší. Většinou šlo o věci, které k dostání nebyly. Potraviny z dovozu, pokud nešlo o ananasy či mango od přátel SSSR v Africe, ale reálné produkty ze Západu zůstávaly báje jako Atlantida. Pro suchý salám nebo párky se muselo do Moskvy, což se vzhledem ke vzdálenosti přes tisíc kilometrů dařilo jen těm, kteří tam jeli služebně nebo projížděli cestou z dovolené.

Vrcholem všeobecných snů, které snili i dospělí, byly bonbony s názvem Ptačí mléko. Takový název měly proto, že byly prý vzácné až neskutečné, pokud se týkalo údajně pohádkové chutě. O řadu let později jsem je v Moskvě uviděl a neodolal. Byly příliš sladké.

Zmrzlina se ale prodávala na každém rohu. Nejpopulárnější byla řada založená na šlehačce. Prosté slivočnoje za 13 kopějek, s kakaovou příchutí za 15, plombir za 19. Dál už jen zmrzka aristokratka: leningradskoje za 22 kopejek v tmavé čokoládě. Letní večerní procházka po hlavní třídě s rodiči nebo jen s mámou, když byl otec věčně na služebkách, kromě konzumace zmrzliny zahrnovala také sklenici přírodní šťávy. Nalévaly se z velkých obrácených skleněných kuželů s kohoutkem dole. Rajčatová za deset, jablečná za dvanáct a hroznová za dvaadvacet. Rajčatová se mohla dochutit, na pultu stála malá sklenička vždy mokré hrubozrnné soli s kávovou lžičkou nahoře.

Až po roce 2000 jsem se v Praze dozvěděl od profesora medicíny, který se zabývá také zdravotní ochranou obyvatelstva, že právě v Rostově došlo v šedesátých letech k masovému nakažení žloutenkou kvůli nedodržování hygienických norem. To jsme ale nevěděli, na rozdíl od výskytu cholery, která v roce 1970 zuřila

v Oděse a v jiných městech a měla zasáhnout i nás. Ovšem bez viditelných následků, což znamená, že se nevědělo o nikom známém, kdo by se nakazil, natož umřel. Vlastně jako by nebyla.

Doba rozkoše ze zmrzliny skončila dřív než další radost, která mě doprovázela ještě pár dalších let. To byl fotbal. Nikdy jsem nehrál závodně, ale bez každodenního čtení by to nešlo. Hřiště bylo také jediné místo, kde jsem se mohl potkat s kluky, kteří pocházeli ze světa, kde se nečetlo, ale chlastalo se, oblbovalo se prášky a kouřil se hašiš. Schopnost utéct soupeři, pěkně si přihrát a dát nechyvatelnou ránu pod břevno, to uznávali. Já jsem se učil hrát týmově.

Sedmdesát kilometrů od Rostova, v Taganrogu, se narodil, strávil dětství a rané mládí Anton Pavlovič Čechov. Pak v jednom dopise napsal slova, která by se hodila jako motto k tomuto povídání:

„Člověk nezbytně potřebuje pocit svobody, a tento pocit ve mně začal klíčit až docela nedávno. Dřív jsem ho prostě v sobě neměl... Mladý muž, nevolnický syn vychovaný k úctě absolutně ke všemu, k tomu, aby líbal popské ruce, skláněl se před cizími myšlenkami... tak tedy tento mladý muž ze sebe postupně, kapku po kapce vyždímal otroka a... když se jednoho krásného rána probudil, náhle pocítil, že v jeho žilách už nekoluje otrocká, ale skutečná krev...“

To „krásné ráno“ je pěkná zkratka. Doopravdy je to tak, že každé ráno si člověk musí opakovat, že dobojováno nebude nikdy.